

ГЕНДЕРНІ РОЛІ В ІСТОРІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

На думку російського історика І.В. Бестужева-Лади, соціальний поступ у науці, політиці, мистецтві забезпечували чоловіки, точніше – дух маскулінності, силові методи пізнання навколишнього світу. Але, не зважаючи на це, гадає вчений, людство вижило завдяки жіноцтву, яке весь час, поки чоловіки рухали історію, жертвовно оберігало тепло домашнього вогнища [1, 95]. У суспільстві утвердився чіткий розподіл ролей між чоловіком та жінкою: слабка стать опікує, доглядає, виховує, а сильна – керує, професійно утверджується, заробляє. Така ситуація зумовлена історично. Так склалось, що чоловік – у всьому перший. Усі міфи про створення світу potwierджують це – перша жінка Єва була створена не одночасно з Адамом, її зробили не з глини, а з ребра першого чоловіка. Саме її народження не було автономним, Бог дав її Адамові, щоб врятувати його від самотності. Отже, вона є привілейованою жертвою.

Майже в усіх культурах чоловіча та жіноча стать не є рівними. Це явище – стратифікація статей (їхнє неоднакове становище у суспільстві, яке виявляється в перевагах однієї статі над іншою у вигляді привілеїв, можливостей для розвитку) – збереглось і в сучасному суспільстві.

Статевий поділ праці бере початок ще в тваринних обшинах: у приматів самки виконують функцію догляду за дітьми, а самці – захисту від ворогів. Але в людей до цієї функції додаються інші: у жінок – приготування їжі, а в чоловіків – добування засобів існування. У первісному суспільстві через природний розподіл обов'язків між статями полювання і рибальство вважались чоловічим заняттям, збиральництво – жіночим. Поява знарядь праці – мотик, особливо з металевими наконечниками, – ознаменувала початок соціальної стратифікації. Мотика дала можливість селитись в одному місці і відтак нагромаджувати запаси. Оскільки металева зброя була ефективнішою, вперше за часів існування людства війна стала вигідною альтернативою технологічним інноваціям як засобу збільшення додаткового продукту. Бездіяльне життя могли провадити вожді та їхні дружини, всі інші займались скотарством, землеробством та домашнім господарством. Але найбільш достойним заняттям, яке приносило славу та здобич, вважали військову справу та полювання. Возвеличення деяких небезпечних різновидів занять до рангу престижних (мисливство, військова справа) було необхідним для того, щоб були ті, хто бажає ними займатись. Звичайно, жінки могли теж оволодіти майстерністю полювання. Але успіх у ньому залежав не від того, яку силу прикладали, а від взаємодії між його, полювання, учасниками, від їхнього терпіння та проворності. А жінки, щоб компенсувати високий рівень смертності, більшу частину свого життя мали бути або вагітними або годувати груддю. Полювання і ведення війн, які спричинювали відрив від дому на тривалий період, були несумісними з вагітністю і доглядом за дитиною, вилучали їх з діяльності, що давала владу та престиж. Отже, первинний розподіл праці між чоловіком і жінкою, потреба у відтворенні населення визначили цілком різні умови існування представників різної статі, закріпивши за чоловіками право на “зовнішню” діяльність, на освоєння світу та панування над ним, а відтак – на роль суб'єкта історії, а за жінками – право на народження і виховання дітей, на влаштування дому й побуту.

Істотно відрізнялось становище жінок у Спарті та Афінах. В першій існував парний шлюб дислокального поселення, що урівнював жінку в правах з чоловіком. Спартанки відігравали значну роль у суспільному житті і мали порівняно вільний статус. На противагу Спарті, у Афінах панував принцип підпорядкування тілесного/жіночого начала розумному/чоловічому. “Бог пристосував природу обох статей з народження: природу

жінки – для домашніх турбот, а природу чоловіка – до зовнішніх”, – так прокоментував Ксенофонт біологічний поділ на статі і його соціальні наслідки [2, 224]. Аристотель твердив, що жіночий характер страждає від природної дефективності. Жінку часто називали “йокуремою”, що означало щось середнє між знаряддям для дітородіння і річчю для догляду за господарством.

У Стародавньому Римі жінка мала право сидіти разом з чоловіком та гостями за одним столом, бувати в товаристві, ходити в гості, відвідувати театри. Проте здебільшого вона присвячувала себе господарству і вихованню дітей. Є припущення, що в древньокитайському суспільстві панував матріархат, повалений династією Чжоу. Відтоді посилена вченням Конфуція система підкреслювала силу і перевагу чоловіка, який ставав ватажком і главою сімейства. Головними обов'язками жінки були коритися чоловікові, його батькам, господарювати та народжувати здорових хлопчиків.

У ранньому Середньовіччі працю як різновид аскези вважали нормальним станом людини, а бездіяльність – важким гріхом. В епоху Відродження праця набула релігійно-етичної цінності, лінощі називали пороком, а професійну компетентність – гідністю. Підкреслювали також важливість і цінність сімейного життя та виховання дітей.

Так формувалась престижність праці та окремих занять. Згодом це призвело до статевої дискримінації: одні заняття почали вважатись чоловічими, інші – жіночими; дуже часто саме перші були престижними, а інші – ні (наприклад, публічна робота перших порівняно з домашньою других).

Важливим фактором, який визначав нерівність статей, була освіта. У давніх євреїв батько навчав сина читання та письма, крім того – землеробства, скотарства, полювання та риболовлі і обов'язково якого-небудь спеціального ремесла. Дівчаток старанно привчали до рукоділля, чистоти і порядку в домі, тобто до ведення домашнього господарства. У Стародавньому Єгипті порівняно з іншими стародавніми державами жінки мали більше прав. Вони були лікарями, займались торгівлею, спортом. Знатні жінки Древнього царства здобували освіту нарівні з чоловіками. У Стародавній Індії вважали, що жінок слід охороняти від “поганих” нахилів, вони повинні займатись тільки господарством, релігійними обрядами, купівлею. У Стародавньому Китаї нічого не робилось для освіти дівчат, оскільки вважалось, що жінки не повинні поділяти з чоловіками їхні інтелектуальні інтереси і втручатись в їхню зовнішню діяльність. Більшість із них була неписьменна, навіть у сім'ях вищого стану їх навчали лише шиття та вишивання. У Стародавній Греції існували різні погляди щодо освіти дівчат. У Спарті дівчат виховували нарівні з хлопцями. Велику увагу приділяли моральному вихованню та навчанню військової справи. В Афінах ніякої системи виховання дівчат не існувало, жінки загалом не мали доступу до освіти, до суспільного життя. Матір могла навчити дочку ткати, прясти, вишивати та грати на музичних інструментах. За Ксенофонтом, ідеальне виховання дівчинки полягало в тому, щоб навчити її менше бачити, чути, задавати якнайменше запитань. Римлянки в питаннях освіти мали переваги порівняно з жінками інших країн античного світу. Дівчатка навчались у початковій школі, вивчали каліграфію, літературу. Але можливості жінки здобувати освіту були обмежені порівняно з можливостями чоловіків, які проходили трирівневу систему освіти. Освіта жінок складалася з дошлюбної і тієї, що її здобувають протягом шлюбу. Виходячи рано заміж, не всі дівчата могли закінчити початкову школу. Далі вони могли продовжувати освіту вдома, наймати репетиторів, але це залежало від позиції чоловіка щодо цього, рівня заможності сім'ї. Жінки з вищих верств населення цікавились літературою, мистецтвом, деякі навіть вивчали історію та філософію. Але чим нижчим був ступінь жінки в суспільній ієрархії, тим скромнішою була її освіта, жінка вміла лише читати, писати, рахувати, головним у її житті були дім, сім'я та господарство.

Але становище в суспільстві визначала не тільки формальна освіта, але й знання самі по собі. Так, знання шамана, яких не мали інші члени первіснообщинного племені, забезпечували йому особливий статус і навіть сприяли отриманню влади – вождем

племені нерідко був шаман. Тому не випадково за часів середньовіччя шаманські знання, якими володіли жінки, викликали рішуче неприйняття з боку влади (особливо, з боку церкви, яка перебувала при владі), незважаючи на те, що ці знання були конче потрібні народові. Особливо гріховними і небезпечними церква вважала жінок, які робили амулети та зілля: вважалося, що завдяки цьому жінка стоїть ближче до природних сил і тісніше з ними пов'язана.

Важливим фактором нерівності статей була власність. Майже в усіх суспільствах вона давала владу і високий статус. Відсутність володіння нею визначало підлегле становище жінки. Але були й винятки з цього правила. Наприклад, в індіанському племені ірокезів власність передавали за материнського, а не за батьківською лінією. Син не мав права успадкування і не міг бути спадкоємцем батька на посаді правителя – сахема. Таку можливість діставали брати сахема та сини його сестер, оскільки вони належали до його племені, на відміну від його дітей, які належали до племені матері. Це забезпечувало впевненість у тому, що сахем – головний вождь – є за походженням представником саме даного племені, так як дитина є сином своєї матері, але не обов'язково сином її чоловіка. У стародавньому Вавилоні жінки правомірно розпоряджались своїм власним майном, нажитим у шлюбі, отриманим у спадщину, дарованим та ін. Вони також мали право укладати угоди купівлі-продажу, давати позики, наживати гроші, купувати землю, рабів. Чоловікові заборонялось витратити майно жінки чи розпоряджатись ним без її згоди.

У Стародавній Індії майно вважалося спільним надбанням, але управляв ним чоловік. Після смерті батьків майно розподіляли між синами або залишали у старшого сина, що ставав його опікуном. Дочки від спадкування усувались, але брати повинні були їм виділяти 1/4 своєї частки для посагу. В Афінах майно батька успадковували сини. Римські жінки мали змогу розпоряджатись своїм майном, але все ж таки жінка перебувала під постійною опікою, якщо не чоловіка, то батька. У Стародавньому Єгипті сімейне майно належало жінці, яка успадковувала його і володіла ним. І це не випадково. Річ у тому, що земля тут належала царю і вищим кастам жерців та воїнів, іншим землю давали тільки в оренду. Тому власність, яка передавалась в спадщину, не мала великої цінності. За відсутності приватної власності жінкам вдалося зберегти свій статус та права.

В наш час має велике значення економічний фактор. Він визначає статус жінки і в суспільстві в цілому, і в сім'ї зокрема.

Володіння владою, можливо, найважливіший фактор, який впливає на нерівність статей. У сучасному суспільстві в структурах багатьох країн зберігається такий стан речей, який пояснюють або нездатністю жінок керувати, або їх небажанням цим займатися. Аристотель, якому належить ідея природної ієрархії статей, за головну рису, притаманну жінкам “від природи”, визнає цю нездатність керувати, а отже, природну підпорядкованість. Мовляв, оскільки жінка не здатна керувати, то повинна коритися.

Позиція церкви як інституції, яка володіє владою, і владних структур у цілому також впливала на нерівне становище статей. Підвладність жінок закріплена в багатьох релігійних ученнях. Багато конфесій проповідують таку нерівність, але одні – більшою мірою, ніж інші. Найбільш нетерпимими щодо жінок є католицизм та мусульманство. За індійськими “Законами Ману”, жінка в дитинстві повинна коритись батькові, в юності – чоловікові, після смерті чоловіка – синам. Вона не повинна бути вільною від підпорядкування. Її з пелюшок виховували в душі сліпої покори чоловіку, який мав бути для неї божеством, мав право продати свою жінку, програти, прогнати з дому, якщо вона не народжувала йому нащадків або народжувала дівчат. Залежність жінки від чоловіка постійно посилювалась, зрештою стало традицією самоспалення вдови на похоронному вогнищі чоловіка. Вважалося, що саме вдова, грішивши в минулому житті, є причиною смерті чоловіка. Але справжньою причиною було те, що після смерті вдови родичі чоловіка мали владу над дітьми померлого і над його майном. У Корані написано, що чоловіки стоять над жінками, що Аллах дав їм перевагу над другими. У християнському

вченні жінка – це джерело зла, корінь всіх гріхів, адже саме з Єви почалось гріхопадіння людства.

Погляди іудаїзму на відносини чоловіків і жінок закріплено в єврейській Біблії (Старий Заповіт) і в Талмуді – зібранні текстів, що тлумачать Біблію. За Старим Заповітом, кожний чоловік повинен пройти циркумцизію (обрізання) для того, щоб ізраїльські чоловіки відрізнялись від інших. Акцентувалась увага на важливості першорядності, любові батька саме до першого сина, оскільки його вважали гарантовано єдинокровним сином і, отже, законним нащадком. Цінувалась незайманість жінки. Саме з Іудеї, де панував патріархат, пішов звичай демонструвати простирadlo після першої шлюбної ночі. Якщо ж наречена не була незайманою, їй загрожувало побиття камінням. Жінка легально вважалась власністю чоловіка. Талмуд наказував чоловікам дякувати Богу за те, що він не створив їх жінками. Якщо чоловік помирав, не залишивши нащадка, вдова мала одружитись з його братом і зачати з ним дітей. Для чоловіків розлучення було легкою справою; воно супроводжувалось обов'язковим поверненням викупу за дружину, переданого батьками під час шлюбної угоди.

Римська релігія високо ставила жінку: благоденство держави перебувало в руках цнотливиць – весталок, що оберігали вічний вогонь на вівтарі Вести (богині домашнього вогню). Нікому в Римі не виявляли стільки пошани, скільки їм: консул зі своїми лікторами поступався їм дорогою; якщо злочинець, якого везли на страту, зустрічав весталку, йому давали волю.

Свідченням статевої стратифікації певною мірою є й подвійний стандарт, за яким оцінювали сексуальну поведінку чоловіків і жінок. При цьому діяли дві закономірності: з одного боку, особам високого статусу дозволяли вільніше виявляти сексуальність, а з іншого – їхня поведінку в цьому розумінні більше регламентувалася. Саме чоловічі, а не жіночі геніталії символізують у багатьох древніх культурах силу, могутність, владу. В багатьох народів кастратів вважали соціально неповноцінними людьми, а кастрація лишала чоловіка символу влади. Не випадково єгипетські фараони в знак поразки своїх ворогів – вождів та жерців – збирали статеві члени їхніх синів та братів. У наскальних зображеннях кам'яних часів чоловіків вищого соціального статусу зображували з довшим статевим органом. Чоловічий примат єгипетської культури виявлявся в шануванні фалосу. Жіночі геніталії великого інтересу і пошанування не викликали. За древнім китайським ученням, статевий контакт еквівалентний взаємодії космічних сил і, отже, є найвищим виявом життя. У Стародавній Греції перед храмами та будинками стояли так звані герми (квадратні колони з чоловічою головою та статевим органом), які були предметом поклоніння. Фалос, як символ родючості, зображали у Стародавньому Римі на будинках, у публічних місцях, на предметах повсякденного вжитку. Маленькі діти носили на шії фалічні амулети як засіб захисту від недобрих духів.

Як показало вивчення сексуальних ініціацій у різних суспільствах, до хлопчиків та дівчаток застосовуються різні критерії визначення соціальної зрілості. Багато народів впевнені в тому, що хлопчика роблять чоловіком не жінки, а інші чоловіки – або батько, з яким він ідентифікується, або ті чоловіки, хто здійснює над ним обряд ініціації, або його ровесники. У Спарті хлопчиків виховували у хлопчачих організаціях – андріях. Кожний хлопчик 12–16 років мав свого покровителя. Такий союз розглядали як шлюбний і тривав він доти, поки у юнака не виростили волосся на тілі та борода. Кохання до отроків вважали основним виховним засобом. Сексуальна ініціація поєднувалась з військовим навчанням. Цей зв'язок не лише не приховували, а й вважали почесним. Існувала у Древній Греції і чоловіча проституція. У храмах нарівні з дівчатами можна було зустріти і хлопчиків. Але попри схильність древніх греків до стосунків між чоловіком і юнаком, заснованих на взаємній симпатії, суспільство завжди засуджувало хлопчиків, які віддавалися за гроші або перетворювали це заняття на ремесло.

У всіх стародавніх культурах не засуджували позашлюбний зв'язок чоловіка, а для жінки його вважали неприпустимим. У кожному суспільстві існували проститутки: в

Стародавній Індії це – професійні куртизанки, що обслуговували чоловіків з вищих верств, та випадкові проститутки, які обслуговували нижчі касты. Була досить поширеною храмова проституція – бадеярки, сакральні проститутки, ставали на шлях вільного кохання в ім'я служіння певному божеству. Це вважалось дуже престижним заняттям. Знатні сім'ї віддавали храму своїх дочок, які опановували спеціальний курс навчання, основними предметами якого були танці та музика. Афінська моногамія існувала для жінок; чоловіки могли зустрічатись з гетерами, які служили для задоволення їхніх духовних та фізичних потреб. Дивним було те, що, незважаючи на суспільне презирство, проститутки відігравали в громадському житті Афін значнішу роль, ніж чесні дружини, господині дому.

Проституція мала свою ієрархічну систему. Нижчою ланкою були вуличні та бордельні проститутки, вищою – гетери, які мали повагу в суспільстві, були освіченими, володіли тонким смаком. Контакти з гетерами не засуджувались і не становили загрози законному шлюбу. Щоб стати гетерою, дівчата навчались премудростей кохання у досвідчених гетер досить довгий період – від 3 до 7 років.

Масштаби проституції у Стародавньому Римі далеко перевершували грецькі. Тут процвітала торгівля рабнями, які ставали проститутками, широко використовувалась дитяча проституція. Існувала також вища каста проститутток, аналог грецьких гетер – римські куртизанки. Вони мали багатих коханців, впливали на моду, мистецтво і римське суспільство в цілому.

В Японії найвищою кастою проститутток були гейші. Дівчину змалечку навчали ремеслу гейші. Коли ставало зрозуміло, що вона все засвоїла, провадились своєрідні змагання між претендентами на першу ніч. Наставниця майбутньої гейші обирала гідного. Ним був той, хто пропонував найбільшу суму за ніч.

Зі сказаного випливає, що античні суспільства спровокували появу проституції, покладаючи на неї функцію захисту шлюбу, дозволяючи чоловікам мати стосунки з проститутками і не вважаючи це зрадою. Водночас для жінок це було неприпустимим. Нижчі верстви проститутток не мали ні сім'ї, ні становища в суспільстві, ні поваги оточуючих. Проститутки вищих каст, яких було менше, хоча й користувались певною повагою, але все ж не мали такого ж статусу в суспільстві, як чоловіки. Їх не допускали до влади, не дозволяли брати участі у політичному житті, обмежували також і в деяких громадянських правах: вони не могли захищати інших у суді, виступати свідками. Однакових прав із чоловіками не мали ні добропорядні жінки, ні проститутки. Чоловіки закріпили за собою монополію на владу в суспільстві і різними способами намагались утримати її.

Про становище жінок у древніх слов'ян можна сказати небагато. Існує думка, що жінки мали повну свободу. За багатьма даними, вони, незалежно від прошарків, до яких належали, брали участь у публічних святах і жертвоприношеннях, були жрицями. Слов'яни-язичники поклонялись божествам як чоловічого, так і жіночого роду. У сім'ї між чоловіками і жінками існував поділ не рольовий, а територіальний. Жінці належав внутрішній простір, чоловікові – зовнішній. Це робило господиню сильною постаттю. Формою родинного устрою був матріархат, поєднаний з моногамією. Багато стародавніх знахідок, зокрема глиняні фігурки жінок, іноді з ознаками вагітності, засвідчують культ жіночого начала, високий статус жінки в родині, поклоніння їй як символу родючості. Земля для тогочасних українців була матір'ю, годувальницею, Берегинею, тому божество, на яке вони молилися, уявлялося їм жінкою, яка народжує, вигодовує. Після прийняття християнства образ Берегині перейняла Богоматір Марія-Оранта.

Вважається, що психологія чоловічого шовінізму історично не була притаманною українському етносу як у сфері шлюбно-сімейних стосунків, так і певною мірою у суспільному житті. Сімейно-шлюбна та соціально-правова сфери діяльності не належали лише одній статі – чоловікам. Хоча провідна діяльність жінки і в Україні визначалася переважно функцією дітонародження та домогосподарювання, проте статус українки був

досить високим. Документальним підтвердженням цього припущення є такі літературні пам'ятки, як “Повчання Володимира Мономаха”, “Слово про закон, благодать та істину” Іларіона, “Руська правда” Ярослава Мудрого, “Слово о полку Ігоревім” Нестора-літописця. Вивчення цих документів допомогло досягнути моральні, релігійні, економічно-правові засади міжстатевих взаємин, зокрема статус тогочасної жінки. Історики, характеризуючи документи X–XIV століть, доводять існування права вибору жінкою нареченого, права на відмову від небажаного нареченого, рівноправний з чоловіком статус в укладенні шлюбної угоди, а пізніше, у XVI–XVII ст., права на свою долю у спадщині, на її використання за власною волею. В Статуті князя Ярослава є положення про те, що батьки, які прагнуть насильно видати доньку заміж, або ж ті, що забороняють шлюб з обранцем, повинні як покарання сплатити певну суму на користь казни. Якщо ж наречений відмовлявся від укладеної раніше шлюбної угоди, то мав сплатити “ за сором” [3, 274].

Володимир Мономах у своєму повчанні дітям писав, що жінку потрібно любити, але не слід давати їй влади над собою. “Правда” Ярослава Мудрого засвідчує правові та моральні норми укладання шлюбу в Київській Русі. Зафіксовано право жінки відхилити шлюбні домагання та давати згоду на заручини. Всупереч вимогам закону видавати дівчат заміж тільки з благословення батьків у народі вважалось гріхом силувати дітей до шлюбу.

Українські жінки почувалися більш-менш захищеними: їх поважали, вони могли вільно з'являтися у товаристві, особливо шанобливим було ставлення до вдови, яка не виходила заміж удруге. Вона ставала головою родини замість чоловіка, опікувалась сім'єю, виховувала дітей. Україна часів середньовіччя чи не першою з держав Європи домоглася того, що всі її громадяни, в тому числі жінки, були письменними. У 1086 р. княжна Ганна Всеволодівна відкрила першу жіночу школу в Києві, тоді як у Європі ще дискутували про те, чи є жінка людиною [3, 275]. На початку XVII ст. в Україні почали укладати шлюбний договір письмово, особливо коли молодим давали у посаг землю. Однією з особливостей майнових відносин було надання молодій материзни – частки землі, що передавалась у спадок по жіночій лінії. За своїми громадянськими правами жінка майже нічим не відрізнялась від чоловіка, крім того, що не мала права посідати урядові посади та проходити військову службу. Що ж до охорони життя жінок, то закони тих часів дбали про них більше, ніж про чоловіків. Порівнюючи староруське право щодо становища жінки з старогерманським і римським, М.Грушевський підкреслює його більш егалітарний характер: у ньому відсутній інститут опікунства, за яким жінку вважають юридично недієздатною все її життя, немає правового обмеження її майнових прав за життя чоловіка, відсутні сліди обмеження жіночої свободи.

У сімейному житті чоловік та жінка були рівноправними партнерами. Не мала жінка неволі і в суспільному житті – вона брала участь у громадських справах та розвагах чоловіків. Приймацтво – яскравий показник характеру шлюбно-сімейних відносин в Україні, які, як правило, будувались на рівноправній основі, означаючи в цілому демократичний устрій життя. Українська церква визнавала жінку рівноправним партнером у шлюбі та значущим членом суспільства. В Україні дозволяли розлучення не тільки з причин, які допускала церква, а й через незгоду в подружжі, через втрату довіри та любові. Традиційно жіночою сферою вважались виховання та освіта. Заможні жінки не лише мали освіту, а й брали участь у її організації. У XVI ст. в Україні було мало неписьменних жінок, деякі мали навіть вищу освіту. Проте загалом жіноча освіта була нижчою від чоловічої. Заможні батьки могли послати свої синів в університети Німеччини, Італії, Франції, Польщі. Можливості дівчат обмежувались освітою при дворі або монастирі. Важливою була також наявність у батьків грошей на освіту дітей.

Із зміцненням християнства на руських землях помітно змінювалось у гірший бік і ставлення до жінок. Це стосувалось громадянських та сімейних прав. Посилення впливу візантійської церковної традиції, монголо-татарські нашествия, які призвели до мілітаризації суспільства, зумовили зниження поваги до жінки як особистості, що має рівні права з

чоловіком. Під час поневолення України царською Росією сільська культура лишалась духовним осередком, у якому зберігалися традиції міжстатевих стосунків. Шлюбно-сімейні традиції російського народу мали патріархальний характер, відмінний від українських, і насаджували ідею підпорядкування жінки чоловікові. Так, у поширеному на Малоросії “Своде законов Российской Империи” було чимало статей, що узаконювали статево нерівність. У Росії жінки, наділені правами не більше, ніж діти, піддавались покаранню, в тому числі і фізичному, якщо такою була воля чоловіка. Але, незважаючи на включення України в російську патріархальну соціальну структуру, культурні відмінності все ще лишались. В Україні сексуальні стосунки до одруження не підлягали абсолютному табу. Різними були підходи і до сватання: українські жінки часто перехоплювали ініціативу, на відміну від домінантної у Росії практики, де все вирішували батьки. Але з часом русифікація міст, що швидко поширювалась разом із розвитком капіталістичної економіки в Росії, інтенсивне переселення росіян на територію України та одночасне заселення територій Західного Сибіру, Далекого Сходу українцями почали спричинювати руйнацію українського менталітету.

Як бачимо, порівняно з іншими культурами, в українській жінки мали майже однакові права та можливості з чоловіками. Вони брали участь у суспільному житті, користувались повагою. Становище їхнє почало змінюватись не в кращий бік після хрещення Русі. А в часи поневолення царською Росією взагалі погіршилось. Адже українцям насаджували російську культуру та звичаї, за якими жінкам відводилась роль рабині. Особливістю українських гендерних відносин було те, що в традиційній українській культурі жінка мала дещо більше прав, ніж у західноєвропейській. Це було пов’язано з тією роллю, яку відіграє жінка в аграрній сфері. Україна – традиційно аграрна країна, тоді як в економіці Західної Європи головним було ремесло, а згодом – промисловість. Значний вплив в Україні мали і традиції, які лишилися від язичницької культури, де переважав матриархат.

Історія показала, що поява знярядь праці, осілий спосіб життя становили початок гендерної стратифікації. У примітивних мотижних культурах чоловіки монополізують ведення війни, полювання, тим самим набуваючи переваги в праві розподілу матеріальних благ, полишаючи жінкам домогосподарювання та народження дітей. Відтоді реальна влада завжди була в руках чоловіків, які від епохи патріархату усвідомили, що корисно тримати жінку в стані залежності.

З розвитком суспільств, удосконалюванням знярядь праці погіршувалось становище жінок. Чоловіки монополізували види праці, які були престижними і давали заробіток. Відрізнялись системи виховання дівчат та хлопців. Вважалося, що дівчатам освіта не потрібна. Було вигідно, щоб вони лишались неосвіченими, що вони менш розумово розвинуті, ніж чоловіки, і від природи не здатні до певних видів діяльності. Висувались псевдонаукові теорії про їхню неповноцінність. Лишаючись неосвіченою, без роботи, без засобів існування, жінка перебувала у цілковитій залежності від чоловіка.

Церква, як владний інститут, також намагалась тримати жінку в повній покорі чоловікові. Християнська релігія (як католицька, так і православна) утверджувала неповноцінність і гріховність жінки.

Але поява приватної власності, капіталістичні відносини дали змогу жінкам працювати, заробляти собі на життя. Ситуація дещо змінилася. Проте жінки і далі не мали рівних прав з чоловіками. Чоловіки не вважали за потрібне змінювати становище жінки. Звільнення мало йти від самих жінок. Вперше вони заявили про себе активною участю у Французькій революції. Феміністки розпочали боротьбу за права жінок, яка тривала довго, але дала певні результати.

У наш час суспільство юридично оформило й узаконило рівність чоловіків і жінок і прагне розвинути та закріпити її. Поступово зникає головна причина, що тримала жінку у підпорядкуванні, – економічна залежність. Але справжні зміни відбуваються повільно. Високооплачувана і престижна робота дістається, як правило, чоловікам. Статистика

засвідчує, що за однакову роботу з чоловіком жінка отримує менше не тільки в Україні, але й у більшості країн світу. І діють механізми стереотипного оцінювання жіночих ролей як пасивних у соціальному плані, обмежених тільки побутовими проблемами. Багато в даній ситуації залежить від позиції, яку обстоює жінка. У неї має бути бажання бути рівною з чоловіком і робити все для свого розвитку, як духовного, морального, інтелектуального, так і фізичного.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Говорун Т.В., Шарган-Кікінежді О.М.* Психологічні аспекти гендерної дискримінації // Психологія: Зб. наук. пр. Вип. 3. – К., 1998.
2. *История первобытного общества: В 2-х тт. – М., 1986. – Т. 2.*
3. *Кравець В.П.* Історія гендерної педагогіки. Навчальний посібник. – Тернопіль, 2005.
4. *Кон Н.С.* Лики и маски однополю любви. Лунный свет на заре. – М., 2003.